

Nieuwe uitgaven

[RECENSIES]

Paul Huybrechts, *Hugo's heilige vuur. De in-tieme biografie van de jonge Hugo Schiltz 1927-1954*, Antwerpen-Amsterdam, Meulenhoff-Manteau, 2009, 507 pp., ill., ISBN 9789085421412

In 2007 werd de auteur gevraagd om de biografie te verzorgen van de in 2006 overleden minister van Staat. Dit eerste deel steunt vooral op diens jeugd dagboeken van augustus 1941 tot september 1952. Ze werden aangevuld met talrijke gedichten, documenten, spreekbeurten, manuscripten en reeds vele artikels in tijdschriften. De auteur volgde de chronologie, per jaar tussen 1940 en 1954, voorafgegaan door een inleidend hoofdstuk. Daarin komt de voorgeschiedenis aan bod zowel van de familie Schiltz als van de jaren dertig, waarbij onder meer wordt verwezen naar de notities die Schiltz had gemaakt bij het standaardwerk van Bruno De Wever uit 1995 *Greep naar de macht. Vlaams-nationalisme en Nieuwe Orde, het VNV 1933-1945*.

Methodologisch is dit een zeer moeilijk genre. Er is het probleem van de selectie en de daarbij gehanteerde criteria. Zo schrapte de auteur ongeveer de helft. Dan nog zorgt een chronologisch verslag voor grote uitdagingen vanwege de gelaagdheid van de te verwerken gegevens: de bronnen en de talrijke citaten, de terugblikkende bedenkingen van Schiltz, de toetsing aan de resultaten van het wetenschappelijk onderzoek. Als niet-historicus heeft Huybrechts dat, vooral inzake collaboratie en repressie, met veel inzicht en zin voor synthese gedaan. Er zijn wel een paar uitschuivers. Zo wordt Gerard Romsée omschreven als “*de man die als geen andere tijdens de bezetting de ‘politiek van het minste kwaad’ belichaamde*”, terwijl hij vanuit zijn geïsurpeerde functie als

secretaris-generaal van binnenlandse zaken tijdens de collaboratie de bestuurlijke greep naar de macht belichaamde. De houding van Albert I, “*zijn bekrompen anti-Vlaams beleid*”, is eveneens voor discussie vatbaar.¹ Het stoort ook dat de auteur te vaak verwijst naar niet nader genoemde historici, sommige publicaties dan weer niet opneemt in de bibliografie en bepaalde figuren in het personenregister ontbreken. Maar dat zijn randopmerkingen. Problematischer is het dat door het keurslijf van de chronologie en het dicht commentariëren de contextuele duiding versplintert, belangrijke analyse-elementen geïsoleerd geraken, waardoor het zicht op het geheel wat verloren gaat. Daartegenover staat dat Huybrechts op ingenieuze wijze de biografie, doorheen de jaren, in 127 delen heeft genummerd, telkens met een sprekend tussenkopje. Dat verhoogt, samen met de zeer vlotte stijl, in hoge mate de leesbaarheid. Bovendien worden de citaten voortreffelijk geïntroduceerd, wat binnen de vermelde beperkingen voor heel wat gepuzzel moet hebben gezorgd. De opdracht was nog complexer omdat er in feite twee verhaallijnen door elkaar lopen: enerzijds het ongelukkige ziels- en liefdesleven van de hoofdfiguur, anderzijds het politieke luik. Hoewel beide verbonden zijn, vertonen ze toch een eigen dynamiek. Ik vraag me af of de auteur niet overwogen heeft om het eerste aspect apart en veel bondiger te behandelen, eventueel met kruis-referenties om zo een wat onbehaaglijk gevoel van repetitief voyeurisme te milderden. Maar wellicht heeft hij geoordeeld dat het een meer volledig *document humain* moest worden, een belangrijke getuigenis voor de mentaliteitsgeschiedenis van een generatie.

1. Voor deze discussie, zie Controverse onder historici, een triptiek, in: *Wetenschappelijke tijdingen*, jg. 68, 2009, nr. 1, pp. 6-62.

Hugo Schiltz werd in Borgerhout geboren als het derde kind van een groot gezin, van een diepchristelijke en strijdend Vlaams-nationalistische familie. Het zou hem veel moeite kosten om zich van twee elkaar versterkende gesloten denksystemen los te maken. In dit eerste deel kan men de worsteling met die conditionering vanuit familie en milieu reeds volgen. In de vijfde Latijnse plaatste hij op zijn bank een foto van VNV-leider Staf De Clercq. Bij de herdenking van de aan het oostfront gesneuvelde Reimond Tollenaere in juli 1942 in Brussel defileerden vader en zoon in uniform mee en zij waren ook present bij de begrafenis van De Clercq in oktober datzelfde jaar. Op dat moment was hij samen met zijn broer reeds lid van het Nationaal-Socialistisch Jeugdverbond van Vlaanderen, waarin hij hoofdtrommelaar werd. Zijn oudste broer en zijn neef vochten aan het oostfront. Zij werden de helden van de familie. In juli 1944 dacht hij er nog aan om hun voorbeeld te volgen, maar 'nonkel pater' verbood het hem. Hij was God dankbaar dat Hitler de bomaanslag had overleefd. Vader Schiltz volgde het nationaalsocialisme niet tot in zijn excessen (hij stuurde de gedachten van zijn zoon bij inzake Joden en vrijmetselaars), maar zette er zich ook nauwelijks tegen af en hij miste weinig 'zwarte' bijeenkomsten. In de dagboeken wordt nergens naar de Jodenvervolgung verwezen. Huybrechts spreekt van "ogen die niet zien" omdat dit niet strookte met het geconstrueerde ideaalbeeld. Bij de bevrijding beschermde E.H. Stoop van de nabije Sint-Norbertusschool de familie tegen witte repressie. "Vrolijk pratend" ging Schiltz zich als zestienjarige in september 1944 aangeven. Tegen elke verwachting in werd hij geïnterneerd. Na twee maanden kwam hij vrij, mede omdat de jeugdrechter de gezinsachtergrond niet kende. Hij ervoer dat er wat ontbering was en werd er ook geconfronteerd met de uitspattingen van de volksrepressie. Na de oorlog zou hij het Duitse Breendonk I vergoelijken met het Belgische Breendonk II.

Hij deelde de Vlaams-nationalistische martelaarscultus. De nadruk lag op het misleide idealisme, op het wedden op het verkeerde paard, op "naïef vertrouwen en bedrogen sympathie". De ideologische collaboratie met het nationaalsocialisme en met een misdadig regime bleef vooralsnog in de schaduw. Zoals Huybrechts het verwoordt: *"In het gezin-Schiltz is men zich nog van geen kwaad bewust. Men is er slechts kritisch voor nazi-Duitsland, in de mate Vlaanderen of beter Dietsland niet in de Germaanse plannen paste. Het Führerbeginsel is taai, de trouw heilig... En dat de democratie de best mogelijke regeringsvorm is... dat is nog lang niet verworven"*. Het blijkt ook uit fragmenten van zijn dagboek. Een paar voorbeelden. *"Lehembre is ter dood veroordeeld... Elias aangehouden. Leuridan dood. Hoop op oogst, o Vlaanderenland"*. *"De vonnissen te Neurenberg zijn gevelde. De rechtsverkrachting... walgelijke komedie."* *"Vanmorgen worden de 'beulen' van Breendonk gefusilleerd."* Midden 1947 begon heel langzaam de onmogelijke waarheid door te dringen, hoewel het nog tot 1951 zou duren eer hij de ware aard van de fascistische vlek erkende. Zijn politiek paradigma verschoof, weg van het zwart-wit contrast, naar de terugvalpositie van de gedeelde schuld. De Vlaamsgezinde eenheid, in eerste instantie bij de Leuvense studenten, zou kunnen worden hersteld *"door grootmoedig de fouten van het verleden te erkennen. De oorlog heeft velen van ons verdeeld en het ging tenslotte slechts om de te volgen methode... Wij zijn één, zo wij slechts willen aanvaarden dat de jeugd in beide kampen het goed meende."* Desalniettemin bleef de kloof groot. Toen tijdens het jeugdcongres, georganiseerd door de Katholieke Vlaamse Landsbond, begin april 1948 de preses van het Leuvense Katholiek Vlaams Hoogstudentenverbond in een belgicistische toespraak stelde dat de jeugd moest worden gevrijwaard van *"cultuurluigens, van het militarisme in de jeugdorganisaties, van het Führerprincipe, van de bloed- en bodemro-*

mantiek, van de mythe van het grote vaderland als motivering voor het verraad van het kleine vaderland", moest Schiltz naar eigen zeggen, beletten dat hij een pak slaag kreeg. Het is het congres waar de *Brabançonnew* werd uitgejouwd en Belgische vlaggen werden vertrap. In zijn dagboek had hij nochtans hevige kritiek op die enge visie van de Vlaamse beweging, op de keuze voor "*de partij der lauwen*", op "*een voorzichtig minimalisme*". Dat gold ook en terugkerend voor Frans Van Cauwelaert en voor de slechte invloed van de Katholieke Studentenactie (KSA) die de weerbaarheid ondermijnde. Toch had het verlaten van de tunnelvisie consequenties voor zijn houding tegenover België. In zijn eerste politieke manifest uit september 1946 pleitte hij er reeds voor om het kader van de Belgische democratie te aanvaarden en van daaruit te werken volgens het motto: "*Wij aanvaarden België, maar wij leggen er ons niet bij neer*". Hij wilde weg van een uitzichtloze politiek en begon over te schakelen naar een realistische set van strategieën. Nog in juni 1948 leidde dat tot een "*hevige discussie met vader. De oude generatie tegen de nieuwe. 'België kapot' tegen 'België van ons'*".

Van 1939 tot 1946 volgde Schiltz secundair onderwijs in het Xaveriuscollege bij de jezuïeten in Borgerhout, waar jongens uit de Vlaamse middenklasse tot een toekomstige elite werden gekneed. Enkele paters waren militant Vlaamsgezind en ook na de bevrijding bleef de school een toevluchtsoord. Zijn emotioneel leven werd er zwaar door getekend. Hij werd heen en weer geslingerd tussen God en de vrouwelijke bekoring, tussen een religieuze en een politieke roeping. Zijn hang naar het absolute, zijn neiging naar opoffering en leiding, zijn strenge moraliserende eisen vanuit een ideaal vrouwbeeld en zijn onbeslistheid schrikten de jongevrouwen uit zijn omgeving af. Dat leidde tot getormenteerd liefdesverdriet en een vicieuze cirkel. Hij wachtte op een teken van God om zijn toekomst te kennen en ging herhaal-

delijk op retraite. *Dieu parlera ce soir* werd een steedsterugkerende verzuchting. Voorbeelden van priesterroepingen zag hij genoeg. Van de 39 leerlingen van de Xaveriusretorica voelden 16 zich geroepen. Na bijna twee jaar hakten de jezuïeten de knoop zelf door. Hij kon zich best op een politiek mandaat voorbereiden, wat beantwoordde aan zijn drang om te organiseren en te leiden. Toch sleepte de vertwijfeling nog aan tot de relatie met zijn achterlicht in 1951. Een jaar later deed zich op dat gebied een tweede kentering voor: de lectuur van Albert Camus en de conclusie dat hij flamingant was omdat het lot hem in Vlaanderen had neergezet. In de jaren '60 maakte dat de weg vrij naar de vrijzinnigheid. Het verbrak bij hem de traditionalistische en monopolistische Vlaams-katholieke twee-eenheid.

Dit betekende niet dat hij wereldvreemd was. De jezuïeten wilden dat hun leerlingen de ellende in de volksbuurten leerden kennen en ze confronteerden hen daarmee. Voor hij naar de Leuvense universiteit vertrok, ging hij in september 1946 onder pseudoniem als handlanger in de bouw werken. Twee jaar later daalde hij tijdens de vakantie voor drie weken als koppel in de mijn af. Het deed hem de vraag stellen naar de relatie tussen het nationale en het sociale. Hij werd zich scherp bewust van zijn sociale bevoorrechting, waarbij arbeiders de studenten bekeken als een "*ver, vreemd prinsenvolk*". Maar er kwam geen toenadering tot de unitaire christelijke arbeidersbeweging, waarvan de leiders eerder als een concurrerende elite werden beschouwd. In 1949 vertrok hij alleen per autostop, met vaders centen en zegen, voor veertien dagen naar Parijs. Hij leerde er denken in het Frans en ging interviews afnemen bij vakbonden en bij de communistische partij. Het inspireerde hem in de strategie tegen het francofone Belgische establishment dat na de Tweede Wereldoorlog ondanks de taalwetten opnieuw de plak zwaaide. In de strijd daartegen moest men een grondige kennis hebben van haar taal

en cultuur. Vandaar de oneliner: *“Iedere jonge Vlaming die strijden wil voor Vlaanderen, binde eerst de strijd aan met de Franse grammatica”*. Aan de Leuvense universiteit behaalde hij op negen jaar een doctoraat in de rechten, een baccalaureaat in de neothomistische wijsbegeerte en deels tijdens zijn legerdienst een licentie in de economische wetenschappen. Hij werd lid van vele verenigingen. De meest interessante daarvan was De Kegelaar, een volksdansgroep met later ook een zangkoor. Ze telde meer dan zeventig leden, vaak kinderen van *“zwarten”* en alleszins studenten met een radicaal-Vlaamse overtuiging. In de marge van die groep werkte een politieke kern, het *“dernier carré”*, aan het infiltreren en het heroveren van het belgicistische Katholiek Vlaams Hoogstudentenverbond (KVHV), aan het wakker schudden van de studentenbeweging, om in de traditie van het vooroorlogse AKVS opnieuw een Vlaams-nationalistische voorhoederol op te nemen. Dat lukte, want van 1950 tot 1955 zouden alle verbondspraesides en veel praesides van andere studentenverenigingen uit De Kegelaar komen. Als gecoöpteerd lid in de verbondsraad werkte Schiltz daaraan van september 1947 tot in 1951 ijverig mee en nam hij ook deelaan een aantal geheime operaties. Vooral rond amnestie werd actie gevoerd en einde 1949 zou het KVHV Leuven (en Gent) als eerste grote Vlaamse vereniging die eis in zijn programma opnemen. Schiltz speelde een steeds centralere rol, maar vervreemde tegelijkertijd van een aantal medestanders vanwege zijn geldingsdrang en radicalisme. De academische overheid en de leiding van het KVHV probeerden de machtsgreep nog te bezweren, maar tevergeefs. Terwijl hij aan verscheidene tijdschriften meewerkte, werden begin van de jaren vijftig de fundamente van een gewijzigd politiek en strategisch denken bij de nu middentwintiger zichtbaar. Hij maakte scherpe analyses over de statusmacht van het Frans bij de bezetting van de eliteposities, onder meer het verschil

tussen gelijkheid in theorie en gelijkheid in feite. Terwijl Dietsland vervaagde, werd zijn vertrekpunt de Belgische democratie. De stuurloosheid van de Vlaamse beweging irriteerde hem mateloos, het gebrek aan *“klare doelstelling, leiding in programma en methode”*. Parallel aan de machtsgreep in het KVHV streefde hij naar eenheid in de Leuvense studentenbeweging. Men moest vermijden andere studenten voor het hoofd te stoten. Beter iedereen meekrijgen dan nodeloze radicale uitspraken, waardoor men geïsoleerd geraakte. Zelfs als men daarvoor opportunistisch moest afzien van een protestmotie tegen *“lauwaard”* Van Cauwelaert. Evenzo pleitte hij ervoor om voorzichtig te zijn in de kritiek op de Katholieke Actiegroeperingen, en vooral de KSA, die hij nochtans verantwoordelijk achtte voor het gebrek aan Vlaamse strijdbaarheid. Een eenheidsstrategie moest als voorbeeld dienen voor de hele Vlaamse beweging. Met de Waalse studenten, verenigd in de Fédération Wallonne des Etudiants de Louvain, wenste hij de dialoog aan te gaan. In december 1950 waren de gemoederen immers verhit geraakt wegens de manifestaties voor amnestie. De Fédération klaagde die aan als antipatriottisch en beledigend voor de weerstand. Er was sprake van een staking. Daarop belegde men met de Waalse studentenleiders een informatievergadering over collaboratie en repressie, waarbij Schiltz de historische aanloop tot de collaboratie schetste. Met als gevolg dat dezen in een tweede motie hun standpunt nuanceerden, verwijzend naar zijn argumenten. Zoals hij zelf aangaf, wisten ze van de Vlaamse toestanden niets af. Dit keer werkte dat in zijn voordeel, want zijn interpretatie was tendentius en hoorde meer thuis in de Vlaams-nationalistische mythevorming. De auteur had dat nog wel even mogen beklemtonen. Er kwam nog een tweede dialoog, ditmaal op een ander niveau. Interessant was de aanleiding. Chantal Kesteloot wees er reeds op hoe bij de Vlaamse marsen op Brussel in 1961 en 1962

alle betogers door de Franstalige inwoners als nazi's werden beschouwd.² Waarvoor die beeldvorming politiek diende en waarop ze berustte, is geweten. Het boek biedt aanvullende gegevens. Zo vergeleek de hierboven vermelde Fédération in november 1950 de houding van de Vlaamsgezinden in de taalgrensgemeenten en in Leuven reeds met het optreden van de nazi's tegen de Joden tijdens de oorlog. Drie jaar later kreeg dit nieuw voedsel toen bij het einde van de IJzerbedevaart enkele honderden jongeren en "oud-SS'ers" de CVP uitjouwden, de Belgische vlag verscheurden en onder het zingen van het *Wilhelmus* de Hitlergroet brachten. Dat inspireerde de Belgische verzetsbeweging tot het organiseren van een patriottische herstelbedevaart, waarop onder impuls van het KVHV een tegenmanifestatie werd gepland, een Jeugdijzerbedevaart, omdat men het Vlaamse gedenkteken niet wilde laten ontheiligen. Pogingen tot verzoening van de Leuvense rector en daarna van eerste minister Van Houtte mislukten. Telkens had Schiltz tot de studentendelegatie behoord. Naast de ontdekking van het Europese federalisme en het pleidooi voor een goede kennis van het Frans, was het vooral de politieke actualiteit die vader en zoon Schiltz bezighield, met name het naoorlogse dilemma van het al dan niet samengaan van het Vlaams-nationalisme met de CVP, het al dan niet opkomen als zweeppartij met een aparte lijst, wat in 1949 met de Vlaamse Concentratie zou gebeuren. Hugo Schiltz werkte mee met het partijblad, maar redeneerde opnieuw tactisch. Een oppositiepartij was nodig om de CVP in het rechte spoor te dwingen, maar in de gegeven

omstandigheden was het beter de CVP te steunen in het behalen van de absolute meerderheid, zodat ze eerst de koningskwestie en het schoolvraagstuk kon oplossen. Een alternatief kon zijn: voor de Kamer apart, voor de Senaat niet. Dit ondanks zijn hevige kritiek op de CVP en zijn verontwaardiging toen vanuit de clerus opnieuw de gewetensplichtten voordele van de CVP werd ingeroepen. De Concentratie kwam electoraal niet van de grond.

De Vlaams-nationalisten verwachtten dus veel van de homogene CVP-regeringen vanaf 1950. In het dagboek komt de koningskwestie weinig ter sprake. Vanwege de gedwongen troonsafstand van Leopold III hekelde hij het "beschamend" gedrag van de CVP. De nederlaag van de Vlaamse meerderheid in België weet hij aan het gebrek aan kaders als gevolg van de grote achterstand in het secundair en universitair onderwijs, wat hij met cijfers illustreerde. Op zich is dat een correcte analyse, maar hij herinterpreteerde de Vlaamse achterstand tot een katholieke achterstand en zo tot een strijd ten voordele van het vrij katholiek onderwijs. Dat kwam omdat hij het "rechts-links" conflict in het teken begon te zien van een gehomogeniseerde "Vlaamse versus Waals-Brusselse tegenstelling". Zijn dagboek stopt in 1952. Wat hij dacht over de schooloorlog naar aanleiding van de wetgeving-Collard van de liberaal-socialistische regering, aan de macht sinds 1954, moet blijken uit andere bronnen. Schiltz bekleedde een sleutelfunctie bij de oprichting in juni 1954 van de Federatie van Oud-leerlingenbonden van de (vijf) jezuïetencolleges der Vlaamse provincie. Hij werd lid en secretaris van de raad van bestuur en afgevaardigde naar een gelijkaardige bundeling op Europees niveau. De bedoeling was om te komen tot "een leger van goed gevormde doelbewuste soldaten der Kerk". Het is deze Federatie die zich in een motie van 6 maart 1955 tegen Collard keerde, waarbij ook in deze discousoorlog de grote woorden en de associaties niet werden

2. C. Kesteloot, *Au nom de la Wallonie et de Bruxelles français. Les origines du FDF*, Bruxelles, 2004, p. 295.

geschuwd: *“praktijken van de nazidictatuur en van de totalitaire zgn. volksdemocratieën”*. Toen de wet in het parlement werd gestemd, beschouwde Schiltz dit als een tweede capitulatie van de CVP. Volgens hem had ze voor een revolutionaire tactiek moeten kiezen. Ze had zich, naar analogie met de houding van de linkerzijde in de koningskwesitie, niet meer aan de democratische spelregels moeten houden en evenzo via buitenparlementaire actie de linkse regering ten val moeten brengen. Daarmee koos Schiltz in dit conflict de zijde van een integralistische klerikale strekking in tegenstelling tot zijn niet-confessionele opstelling op Vlaams gebied. Jammer genoeg slaagt de auteur er ditmaal niet in om dit bij gebrek aan voldoende wetenschappelijke literatuur te problematiseren en te contextualiseren, integendeel hij versterkt nog de eenzijdigheid van die visie.

Intussen was Schiltz in 1958 met een eigen advocatenpraktijk gestart, wat zijn onafhankelijkheid garandeerde. Toen de CVP bij de Antwerpse gemeenteraadsverkiezingen van oktober aan de Volksunie een plaats op zijn lijst aanbood, zocht men iemand die het vertrouwen van beide partijen had. Dat werd Schiltz, die via vele voorkeurstemmen verkozen werd. Tot 1963 woonde hij de vergaderingen van beide partijen bij. Dan stelde de CVP hem voor de keuze. Carrièregericht beschikte hij over sterke beschermers (Leo Delwaide), maar ook invloedrijke tegenstanders (P.W. Segers, de sterke man van het ACW). Katalysator in zijn keuze voor de Volksunie werden de akkoorden van Hertoginnedal datzelfde jaar. Vanaf dan gaat het politiek snel: de parlementaire doorbraak van de Volksunie (en van Schiltz) in 1965, Leuven-Vlaams, de splitsing van de unitaire CVP-PSC, de eerste communautaire grondwetsherziening van 1970. Zeer benieuwd wat het archief van Hugo Schiltz daarover verder aan nieuwe inzichten te bieden heeft.

[Harry Van Velthoven]